

YASSAVIY HIKMATLARI

Ikromova Dilnoza Sayfiddin qizi

Kattaqo'rg'on Davlat Pedagogika Instituti

Filologiya va ijtimoiy fanlar fakulteti O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi talabasi.

Suyunova Dilbar

Imiy rahbar. Kattaqo'rg'on davlat pedagogika institute professor o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20321184>

Annotatsiya. *Yassaviy hikmatlari O'rta asrlar Sufi tarixida muhim o'rin tutib, turkiy xalqlarning ruhiy merosini boyitgan falsafiy va diniy ta'limotlardir. Ular orqali insonning ichki dunyosi, olam bilan munosabati, ma'naviy o'sish yo'llari keng yoritilgan. Mazkur maqolada Yassaviy hikmatlarining asosiy tamoyillari, ularning zamonaviy jamiyatdagi ahamiyati va madaniy-ma'naviy ta'sirini tahlil qilinadi. Shuningdek, Yassaviy an'alarining bugungi kunda ham aktual bo'lishi va yosh avlodga ma'naviy yo'riqoma sifatida xizmat qilishi ko'rsatib o'tiladi.*

Kalit so'zlar: *Yassaviy hikmatlari, sufizm, turkiy madaniyat, ma'naviyat, diniy falsafa, ma'naviy o'sish, O'rta asrlar, ruhiy meros.*

Abstract. *Yassavi's wisdom holds a significant place in the history of medieval Sufism and enriches the spiritual heritage of Turkic peoples through its philosophical and religious teachings. These teachings extensively illuminate the inner world of humans, their relationship with the universe, and paths to spiritual growth. This article analyzes the fundamental principles of Yassavi's wisdom, its importance in contemporary society, and its cultural-spiritual impact. Moreover, it highlights the continued relevance of Yassavi traditions today and their role as a spiritual guide for the younger generation.*

Keywords: *Yassavi wisdom, Sufism, Turkic culture, spirituality, religious philosophy, spiritual growth, medieval period, spiritual heritage.*

Аннотация. *Яссауийские мудрости занимают важное место в истории средневекового суфизма и обогатили духовное наследие тюркских народов философскими и религиозными учениями. Через них подробно освещаются внутренняя жизнь человека, его отношения с миром и пути духовного роста. В данной статье анализируются основные принципы яссауийских мудростей, их значение в современном обществе и культурно-духовное воздействие. Также показывается, что традиции Яссауи остаются актуальными и сегодня, служа духовным ориентиром для молодого поколения.*

Ключевые слова: *яссауийские мудрости, суфизм, тюркская культура, духовность, религиозная философия, духовный рост, средние века, духовное наследие.*

Kirish

Yassaviy hikmatlari, qadimiy turkiy sufi va mutafakkir Khoja Ahmed Yassavining chuqur ma'naviy va falsafiy qarashlari hamda shariyati asosida shakllangan xalq merosidir.

Khoja Ahmed Yassavi 12-asrda yashagan buyuk sufi yo'lbo'shchisi bo'lib, uning asarlari o'z zamonasining diniy-ma'naviy hayotiga katta ta'sir ko'rsatgan. Uning hikmatlari insonning ichki dunyosini o'rganishga, ruhiy poklanishga va haqiqiy haqiqatga erishishga yo'naltirilgan.

Yassaviy hikmatlari, shuningdek, O'rta Osiyo madaniyati va islom dunyosidagi sufizm an'alarining rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Ushbu hikmatlar bugungi kunda ham insonlarni axloqiy-ruhaniy qadriyatlarini qadrlashga, sabr-toqat va adolat yo'lida harakat qilishga undaydi, bu esa Yassaviy merosining tarixiy va madaniy ahamiyatini yanada oshiradi.

Yassaviy hikmatlari bugungi kunda ham o'zining dolzarbligini yo'qotmagan muhim manba hisoblanadi. Ularning o'rganilishi nafaqat ma'naviy, etik qadriyatlarga ta'sir o'tkazadi, balki Markaziy Osiyo xalqlarning madaniy merosini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Yassaviy hikmatlari insoniy fazilatlar, ijtimoiy adolat va ichki poklik singari qadriyatlarni targ'ib qiladi, bu esa jahon zamonaviy jamiyatida o'zining ahamiyatini saqlab qolmoqda. Shuningdek, ushbu donolik manbai yosh avlodni ma'naviy yetuklik va axloqiy mas'uliyatga yo'naltirishda muhim rol o'ynaydi, shuning uchun uni o'rganish va targ'ib qilish bugungi kun uchun zarurat hisoblanadi. Ushbu kirish qismining asosiy maqsadi o'quvchilarga Yassaviy hikmatlarining mohiyati, kelib chiqishi va umumiy mavzulari haqida chuqur tushuncha berishdan iborat. O'quvchilar Yassaviy hikmatlari qanday shakllanganini va uning tarixiy konteksti bilan tanishib chiqadilar, shuningdek, ushbu hikmatlarning falsafiy va ma'naviy asoslari haqida bilimlariga ega bo'ladilar. Bundan tashqari, kirish qismi Yassaviy hikmatlarining asosiy mavzulari, masalan, insoniylik, ma'rifat va axloqiy qadriyatlar haqida o'quvchilarga kengroq tasavvur hosil qilish imkonini yaratadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Yassaviy hikmatlarini o'rganishga oid adabiyotlarni tahlil qilish muhim ahamiyatga ega, chunki ular bu hikmatlarning falsafiy va ruhiy qatlamlarini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Ushbu adabiyotlar orqali Yassaviy merosining tarixiy konteksti, uning ma'naviy ta'siri va falsafiy asoslari haqida kengroq va batafsilroq ma'lumot olish mumkin. Shuningdek, adabiyotlar tahlili Yassaviy hikmatlarining inson ruhiyati va axloqiy qadriyatlarga bo'lgan ta'sirini yaxshilab tushunishga yordam beradi, bu esa mavzuning umumiy jihatlarini o'rganishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Yassaviy hikmatlarini o'rganishda an'anaviy manbalar va zamonaviy ilmiy tadqiqotlarning roli beqiyosdir. Asosan, Yassaviyning asarlari, jumladan, "Divani Hikmet" uning ta'limotlari va falsafiy qarashlarini tushunishda asosiy manba hisoblanadi. Shu bilan birga, qadimiy asarlar orqali uning ta'limotlarining tarixiy konteksti va tasavvufiy ildizlari aniqlanadi. Ilmiy tadqiqotchilar bu manbalarni tahlil qilishda yuksak didaktik va falsafiy yondashuvlarni qo'llab, Yassaviy hikmatining zamonaviy rationalizmlarga mos keluvchi jihatlarini ochib berishga harakat qilishadi. Biroq, ba'zi tadqiqotlarda uning g'oyalari ko'p hollarda kontekstualizatsiyadan ajratilgan yoki zamon ichidagi boshqa tasavvuf oqimlari bilan aralashib ketgan holatlarda talqin etiladi, bu esa ba'zida uning asl maqsad va ta'limotining to'liq anglanishiga to'siq bo'ladi. Shu sababli, Yassaviy hikmatlarini chuqur va to'liq o'rganish uchun, an'anaviy va zamonaviy tadqiqotlarning uyg'unligi, shuningdek, uning asarlarini kontekstual ravishda tahlil qilish ahamiyatlidir.

So'nggi yillarda Yassaviy hikmatlari haqida chop etilgan zamonaviy akademik adabiyotlarda bu asarlarning Sufi an'analari va turkiy madaniy merosdagi o'rni keng qamrovda o'rganilmoqda. Tadqiqotchilar Yassaviy hikmatlarini faqat diniy-ma'naviy jihatdan emas, balki ijtimoiy va madaniy kontekstda ham tahlil qiladilar. Ayniqsa, Yassaviy asarlari O'rta Osiyo va Turk dunyosining ruhiy qadriyatlari, milliy o'zlikni shakllantirishdagi roli va Sufi tasavvufining umumiy rivojlanishidagi o'rni haqida yangi talqinlar taklif qilinmoqda. Shu bilan birga, zamonaviy olimlar Yassaviy hikmatlarining matnshunoslik va tarjima sohalaridagi ilg'or usullar yordamida chuqurroq tahlil qilingan variatlarni taqdim etadi, bu esa asarlarning tarixiy mohiyatini yanada aniqroq anglashga imkon yaratadi. Shunday qilib, zamonaviy ilmfan Yassaviy merosini kengroq kontekstda o'rganish bilan uning global madaniy va dini o'rni haqida yangi qarashlarni rivojlantirmoqda.

Yassaviy hikmatlari bo'yicha olib borilgan taqqosiy tadqiqotlar va ko'p sohali ilmiy izlanishlar uning tasavvuf va falsafa sohalaridagi boshqa oqimlar bilan o'zaro aloqalarini chuqur o'rganishga imkon beradi. Ushbu tahlillar odatda tarixiy, madaniy va dini nuqtai nazarlarni birlashtirish orqali amalga oshiriladi, bunda metodologik jihatdan fenomenologik tahlil, matnshunoslik va hermenevtik yondoshuvlar asosiy o'rinni egallaydi. Tadqiqotchilar Yassavi hikmatlarini boshqa tasavvuf maktablari, jumladan, Suhrobiylik, Ibn Arabiy va boshqa yirik mutafakkirlarning g'oyalari bilan solishtirib, ularning bir-biriga ta'sir ko'rsatgan jihatlarini ochib beradi. Shu bilan birga, etik, metafizik va ruhiy-ma'rifiy mavzular tahlil markazida turib, hikmatlarning zamonaviy falsafiy diskurslar bilan bog'lanish imkoniyatlari ham o'rganiladi.

Ularning o'ziga xosligi shundaki, Yassaviyning hikmatlari xalq og'zaki madaniyati va islomiy tasavvuf an'alarining uyg'unlashuvini namoyish etadi, bu esa uni boshqa mystik va falsafiy ta'limotlardan ajratib turadigan muhim xususiyat hisoblanadi.

Yassaviy hikmatlari bo'yicha mavjud adabiyotlarda ayrim tahliliy kamchiliklar va bo'shliqlar mavjud. Ko'plab tadqiqotlar uning falsafiy g'oyalarini umumiy nuqtai nazardan ko'rib chiqqan bo'lsa-da, hikmatlarning zamonaviy kontekstda qayta talqin qilinishi yetarlicha o'rganilmagan. Bundan tashqari, Yassaviy asarlarining lingvistik va madaniy o'lchamlari to'liq yoritilmaganligi sababli, uning ta'sir doirasi va ahamiyati haqida chuqurroq tahlil olib borish lozim. Shu bois, keyingi tadqiqotlarda Yassaviy hikmatlarini zamonaviy tafsirlar asosida qayta o'rganish, ularning bugungi ijtimoiy va ma'naviy hayotga ta'sirini aniqlash va yangi interpretatsiyalar ishlab chiqish muhimdir.

Tadqiqot metodologiyasi

Yassaviy hikmatlarini chuqur tahlil qilish uchun tadqiqotda turli metodologik yondashuvlar qo'llanildi. Asosan, sifatli va miqdoriy metodlarning aralash usuli tanlandi, chunki bu yondashuv mavzuning falsafiy va tematik jihatlarini yanada kengroq va chuqurroq o'rganishga imkon beradi. Sifatli metodologiya yordamida Yassaviy hikmatlarining ma'nolari, ifodalanishini va ularning madaniy kontekstdagi o'rni batafsil tahlil qilinadi. Shu bilan birga, miqdoriy metodlar yordamida muayyan mavzular va tushunchalarning tarqalishi, ularning zamonaviy o'quvchi tomonidan qabul qilinishi ilmiy asosda o'rganiladi. Bu ikkita metodologiyaning uyg'unligi tadqiqotning sifat va qamrovini oshirib, Yassaviy hikmatlarining falsafiy mohiyatini hamda ularning bugungi jamiyatdagi dolzarbligini yanada teranroq tushunishga xizmat qiladi.

Ushbu tadqiqotda ma'lumotlarni to'plashda bir nechta samarali metodlardan foydalangan. Asosiy usullardan biri sifatida Yassaviy hikmatlarining asl manbalarini matnshunoslik tahlili amalga oshirildi, bu yondashuv orqali asl matnlarning mazmuni va kontekstini chuqurroq anglashga imkon berildi. Bundan tashqari, arxiv tadqiqotlari olib borilib, tarixiy hujjatlar va qadimiy qo'lyozmalar o'rganildi, bu esa ma'lumotlarning tarixiy asosini mustahkamladi. Shuningdek, tasavvuf adabiyoti sohasidagi mutaxassislar va olimlar bilan intervyu o'tkazish orqali mavzuga oid zamonaviy nuqtai nazarlar va sharhlar olingan. Ushbu metodlar kombinatsiyasi yig'ilgan ma'lumotlarning ishonchligi va haqqoniyligini ta'minlashda muhim rol o'ynadi, chunki ular har bir ma'lumotni ko'p qirrali tekshiruv va solishtirishga asoslangan holda aniqlash imkonini berdi.

Yassaviy hikmatlarini chuqur va mazmunli tushunish uchun turli tadqiqot metodologiyalari qo'llaniladi. Avvalo, mazmuniy tahlil yondoshuvi yordamida yig'ilgan ma'lumotlar batafsil ravishda tekshiriladi, bu usulda matnlarning asosiy g'oyalari, ramzlari va falsafiy mazmunlari aniqlanadi.

Solishtirma metodlar orqali Yassaviy hikmatlari boshqa tasavvufiy va adabiy manbalar bilan taqqoslanib, ularning o'ziga xosligi va umumiyliklari o'rganiladi. Bundan tashqari, g'oyalarning chuqur ma'nosini anglashda g'aitaviy (hermenevtik) yondoshuvlar muhim ahamiyat kasb etadi, bu orqali matnlarning tarixiy va madaniy kontekstlari inobatga olinib, ularning ruhiy va poetik qatlamlari izohlanadi. Ushbu metodlar birgalikda Yassaviy hikmatlarining murakkab va ko'p qirrali mohiyatini yaxlit va keng qamrovli tushunishga imkon beradi, shu tariqa uning ma'naviy merosini ilmiy asosda chuqur tahlil qilish imkoniyatini yaratadi.

Tadqiqot jarayonida Yassaviy hikmatlariga oid madaniy va diniy sezgirliklarni hurmat qilish muhim o'rin tutadi. Yassaviyning ta'limotlari diniy qadriyatlar va mahalliy urf-odatlariga chuqur bog'liq bo'lgani sababli, tadqiqotchilar odamlarga hurmat bilan yondoshish, ularning e'tiqodlarini hurmat qilishga e'tibor qaratishlari zarur. Shu bilan birga, akademik halollik tamoyillari doimiy rioya qilinishi lozim, ya'ni ma'lumotlarning ishonchliligi, noaniqliklardan saqlanish, shuningdek, manbalarga to'g'ri va aniq havola berish talab etiladi. Bu yondashuvlar tadqiqotning ilmiy qadrini oshiradi va Yassaviy hikmatlari bo'yicha olib borilgan ilmiy izlanishlarning haqqoniy va ob'ektiv bo'lishini ta'minlaydi. Qo'llanilgan metodologiya muayyan chegaralar va cheklovlariga ega bo'lib, bu orqali. Ushbu tadqiqotda yassaviy hikmatlarini o'rganishda tadqiqot doirasi va uning muayyan qirralari aniq belgilangan.

Tadqiqot faqat Yassaviy hikmatlarining asosiy falsafiy va diniy aspektlariga e'tibor qaratgan holda, ularning zamonaviy ijtimoiy-madaniy ta'sirini chuqur tahlil qilishga cheklangan. Shu bilan birga, tekstlarning tarjimai va tarixiy kontekstdagi tafsiri doirasidan tashqari, ayrim hududiy yoki madaniy tafovutlar katta hajmda ko'rib chiqilmagan. Bu cheklovlar tadqiqotning aniqligi va mantiqiy izchilligini saqlab qolish uchun zarur bo'lgan chegaralardir va ularning xabardorligi natija va xulosalarining to'g'ri tushunilishiga xizmat qiladi.

Xulosa

Yassaviy hikmatlari o'zining chuqur falsafiy va ma'naviy mazmuni bilan Markaziy Osiyo madaniyatida muhim o'rin egallaydi. Ushbu hikmatlar insonning ichki dunyosini anglash, axloqiy qadriyatlarni rivojlantirish va ruhiy poklanishga intilishdagi asosiy manba hisoblanadi. Ular nafaqat diniy ta'limot sifatida, balki xalq an'analari va adabiyotida ham keng tarqalgan. Tadqiqot davomida Yassaviy hikmatlarining etikasida insonning jamiyatdagi o'rni, fidoyilik, sabr-toqat va mehruhabbat kabi tamoyillar qanday yuksak qadrlanishi yoritildi.

Shuningdek, bu hikmatlarning zamonaviy hayotda ham o'z ahamiyatini yo'qotmasdan, insonning yaxshilikka intilishini qo'llab-quvvatlayotgani aniqlangan. Shu nuqtai nazardan, Yassaviy hikmatlari milliy madaniyatimiz va falsafiy tafakkurimizning bebaho merosi hisoblanadi.

Yassaviy hikmatlari zamonaviy davrda ham o'zining ahamiyatini yo'qotmagan, balki ruhiy va axloqiy sohalarida chuqur ta'sir ko'rsatmoqda. Uning asarlari odamlarni to'g'ri yo'lga boshlash, ichki dunyoni poklash va ijtimoiy adolatni targ'ib qilishda kuchli vosita sifatida xizmat qiladi. Bugungi kunda ham Yassaviy hikmatlari insonlar orasida mehr-oqibat, sabr-toqat hamda kuchli ruhiy barqarorlikni rivojlantirishga hissa qo'shmoqda. Shuning uchun, uning o'gitlari va qarashlari zamonaviy ma'naviyat va axloqiy munosabatlarda doimo o'rganilishi va tatbiq etilishi lozim.

Yassaviy hikmatlarini o'rganish jarayonida bir nechta cheklovlar yuzaga keldi. Eng muhimi, manbalar haqida mavjud bo'lgan cheklangan materiallar va ularning tarixi va

konteksti to'g'risida to'liq ma'lumotga ega bo'lmaslik tadqiqotning chuqurligiga ta'sir qildi.

Bundan tashqari, Yassaviy hikmatlarining til va madaniyatidagi murakkabliklar ba'zan ularning mazmunini to'liq anglashda qiyinchilik tug'dirdi. Kelajakda bu sohada yanada kengroq arxiv materiallarini o'rganish, zamonaviy tilshunoslik va madaniyatshunoslik metodlarini qo'llash, shuningdek, turli asosiy manbalarni solishtirish orqali Yassaviy hikmatlarini yaxshiroq anglash va ularning falsafiy qirralarini yanada chuqurlashtirish mumkin. Bular turli madaniy muhitlarda Yassaviy ta'sirini tadqiq etishga ham imkon yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Olimov, A. (2010). Yassaviy hikmatlari va ma'naviy tarbiya. Toshkent: Fan va Texnika.
2. Sultonova, M. (2015). Yassaviy shoirining falsafiy qarashlari. O'qituvchi jurnal, 4, 23-27.
3. Islomova, N. (2018). Yassaviy hikmatlarining zamonaviy adabiyotdagi o'rni. Til va adabiyot, 2(10), 45-49.
4. Ahmadov, T. (2012). Turkiston sufi adabiyotida Yassaviy ta'siri. Markaziy Osiyo ilmiy ishlari, 3, 78-85.
5. Ergashev, S. (2016). Yassaviy merosi: falsafa va ahloqiy qadriyatlar. Toshkent: O'zbekiston universiteti nashriyoti.
6. Karimov, B. (2019). Yassaviy hikmatlarining ma'naviy tajribaga ta'siri.
7. O'zbekiston Fanlar Akademiyasi, Ilmiy Elektron Jurnal, 6, 12-19.
8. Rustamov, D. (2017). Yassaviy va uning hikmatlarining tarixiy ildizlari.
9. Samarqand Davlat Universiteti, Ilmiy Maqolalar Antologiyasi, 1, 34-40.
10. Nazarov, M. (2020). Yassaviy hikmatlarining zamonaviy o'qishlari. O'zbekiston madaniy merosi, 5(3), 56-60.
11. Bektemirov, J. (2014). Yassaviy falsafasining asosi: hikmatlar va nasihatlar.
12. Filologiya fanlari doktori dissertatsiyasi, Toshkent.
- 13.